

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 845.-82.09

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.4-1/25>

Жигун С. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ВІДМОВА ВІД ШЛЮБУ У ЖІНОЧИХ ТЕКСТАХ КІН.ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ.

У статті здійснено спробу реконструювати один з аспектів жіночого досвіду – відмови від шлюбу. Адже представлення жінки у літературі значною мірою є засобом соціалізації і нормування жіночої поведінки. Шлюб фокусує три аспекти гендерної моделі Р.Коннелла: а) владу, б) виробництво, в) емоційне навантаження, і був об'єктом критики теоретиків фемінізму. Втім, українське літературознавство розглядає тему жіночу тему через мотиви творчості, освіти тощо. Відтак мета статті – розглянути мотив відмови від шлюбу у жіночих текстах української літератури як такий, що виявляє жіночий досвід, і такий, що позначає освоєння українським суспільством ідей жіночої емансипації. Методологією дослідження стали феміністичні студії у поєднанні з літературною антропологією.

У результаті дослідження простежено еволюцію ставлення жінок до відмови від шлюбу. У прозі Олени Пчілки її втілено в аномальний, нерозумний і безглуздий вчинок, вписуючи шлюб у контекст християнства, фіксуючи зв'язок між ним та патріархальністю. Відтак відмова стала порушенням патріархальної колективної традиції. У творчості письменниць наступного покоління (Лесі Українки та О.Кобилянської) відмова від шлюбу утверджується як персональний вибір. У їхніх творах, посталих під впливом фемінізму, незаміжність утверджується як можливість саморозвитку, а пов'язані з нею негативи пояснюються суспільним тиском. Подальші твори зафіксували, як емансипаційні тенденції були інкорпоровані в ідеологію. Письменниці-марксистки (напр. О.Свекла) пропагували відмову від шлюбу на економічних чи традиційних засадах, але глорифікували союз психологічно близьких людей. Націоналізм також впливав на жіночий вибір, апелюючи до потреби зростити сильне покоління, але творчість І.Вільде демонструє, не лише як ідеологія експлуатує жінок, але і як жінки експлуатують ідеологію. Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати сприятимуть сучасному завданню вирівнювання гендерних ролей з урахуванням національного досвіду.

Ключові слова: фемінізм, шлюб, незаміжність, марксизм, націоналізм.

Постановка проблеми. Жіночі тексти української літератури частіше розглядають з універсальних позицій, досліджуючи особливості поетики творів, екзистенційну чи ідеологічну тематику тощо. Натомість унікальність жіночого досвіду на певнім відтинку часу стає об'єктом уваги дослідників значно рідше. Втім, така реконструкція сприятиме сучасному завданню вирівнювання гендерних ролей з урахуванням національного досвіду. Адже представлення жінки у літературі значною мірою є засобом соціалізації і нормування жіночої поведінки.

Шлюб тривалий час був визначальним чинником у формуванні гендерної ролі жінки і визначав її суспільну цінність. Як твердила Сімона де

Бовуар, «безшлюбність, якщо не брати до уваги тих поодиноких випадків, коли вона набуває характеру священного обов'язку, зводить жінку з пуття, перетворює на безкорисну вбогу істоту. Шлюб – це єдина можливість забезпечити своє існування, єдине виправдання власного покликання на землі» [2, с. 8]. Ці тези – найкращий коментар до твору Марка Вовчка «Сестра», у якому безшлюбна (овдовіла) героїня знехтувана родиною. Втративши економічну незалежність (віддавши братові свої кошти), жінка врешті мусить іти в найми по людях, не витримуючи психологічного тиску братової.

Шлюб фокусує усі три аспекти гендерної моделі Р.Коннелла: а) владу, б) виробництво, в) емоційне

навантаження [7]. Критики консервативного підходу до шлюбу (за яким він тлумачиться як союз чоловіка та жінки заради народження дітей з чітко закріпленими ролями) апелюють до перших двох, прагнучи створити ліберальну модель, яка поєднує двох індивідумів заради спільного блага. Так С. де Бовуар більшою мірою розглядала шлюб як інструмент влади над жінками, а марксистські феміністки більшою мірою зосереджувалися на виробництві. Прагнучи подолати експлуатацію жіночої праці в родині, О.Коллонтай намагалась обґрунтувати відміну інституту сім'ї та нові шлюбні стосунки, позбавлені залежності і примусу («Сім'я і комуністична держава» [6]). Метою вивільнення від шлюбу для феміністок є постання незалежної особистості (« нової жінки» за О.Коллонтай): «Шлюб існує задля того, щоб захистити її від чоловічої сваволі, але ж ні кохання, ні індивідуальність не можуть існувати в умовах несвободи. Попадаючи під заступництво чоловіка, жінка, таким чином, змушена поступитися почуттям кохання, на яке здатний лише незалежний індивід» [2, с. 19]. Але й особистий проект С. де Бовуар, і експеримент О.Коллонтай в масштабах країни, викликають дискусію не в останню чергу через емоційну ангажованість шлюбу.

Аналіз основних досліджень. Попри те, що дослідників української жіночої літератури не бракує (серед них передусім варто назвати В.Агеєву, С.Павличко, Л.Томчук, М.Крупку), підхід до неї досить консервативний. Дослідники зосереджують свою увагу на «специфіці жіночого дискурсу», «створенні особливої образної мови» та збагачення поетики жіночою чуттєвістю [13, с. 5]. У центрі інтересів перебуває «нова героїня» (сильна, вольова, з певною громадянською позицією), яку простежують від Марка Вовчка, та емансипаційна проблематика текстів, заявлена досить широко «протиставлення феміністичної свободи вибору патріархальному ідеалові; деміфологізація материнства, що називалося унікальною функцією жінки; викриття майнового шлюбу; конструювання зразків виходу жінки поза межі родини; піднесення емансипації людської особистості шляхом відмови від патріархальної моралі; відбиття кризи маскулітності; розвінчання гендерних стереотипів; протест проти змалювання жінки з уваги на тілесність; трактування конфлікту поколінь як ознаку соціокультурного поступу» [8, с. 13]. Втім, у літературознавстві більш ґрунтовно розкрито тему освіти як чинник емансипації (М.Крупка), громадську актуалізацію жінки (Л.Томчук), творчість як саморе-

алізацію (В.Агеєва, Л.Томчук), переосмислення материнства (В.Агеєва) та реабілітацію тілесності (С.Павличко, В.Агеєва). Тема шлюбу лише побіжно згадується у контексті цієї проблематики, але не викликала окремого інтересу.

Найчастіше звертається до неї Катерина Откович у монографії «Ілюзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму», хоч і не виокремлює її у змісті. Тож можемо узагальнити висловлені нею положення. Посилаючись на західних дослідників, К.Откович говорить, що у літературі одруження як кульмінація життєвої історії героїні символізувало нагороду, шлюб не лише соціалізував жінку, але й знімав з неї підозру її неправильності та невідповідності соціальним нормам. Неодружені жінки середнього прошарку соціально перебувають на рівні гувернанток, прислуги, безробітних та бідноти. Неодружена жінка втрачає для чоловіка будь-які ознаки статі. Попри те, що шлюб не відображався письменниками як фінансова допомога, все ж ця функція була присутня. З часом зображення шлюбу як піднесеної єдності чоловіка і жінки заміщується висміюванням нав'язливості одруження як фарсу соціальних очікувань та хиб жіночої освіти. В українській літературі, видається, найцікавішими щодо обраного аспекту є спостереження дослідниці над образами Козир-дівки та девіантних осіб. Так Козир-дівка – жінка, здатна активно діяти, змінюючи обставини на свою користь, але «основною характеристикою козир-дівки залишається те, що вона виробляє свій простір до існування в межах родинного кола» [10, с. 68], тобто її діяльність часто спрямована на шлюб і обмежується патріархальною традицією. Серед девіантних постатей дослідниця виокремлює вагітну (точніше покритку), сироту, вдову і черницю. Тобто девіантність принаймні трьох визначається їхнім перебуванням поза шлюбом, який має на правду магічну силу: «Покритство, вбивство немовляти, заробітчанство і пияцтво перетворюють її на антисоціальний об'єкт, і лише одруження з чоловіком реабілітує її у суспільстві» [10, с. 177].

В.Агеєва [1] бачила мистецтво модернізму як час бунту проти своєрідного «материнського коду української ментальності», що подекуди втілюється у такі радикальні варіанти як «Я (Романтика)» М.Хвильового. Мотив відмови від шлюбу, що з'являється в українській жіночій літературі в часи модернізму, може бути жіночою альтернативою тиску материнської ролі, оскільки материнство глорифікувалося суспільством винятково в межах шлюбу.

Мета статті – розглянути мотив відмови від шлюбу у жіночих текстах української літератури як такий, що виявляє жіночий досвід, і такий, що позначає освоєння українським суспільством ідей жіночої емансипації.

Виклад основного матеріалу. Мотив відмови від шлюбу втілюється у художніх текстах у двох варіантах: відмови від шлюбу як інституції та відмови від конкретного шлюбу. Перший напряму пов'язується із поширенням феміністичних ідей, другий, видається, зумовлений впливом суспільно-економічних змін, які послабили патріархальні традиції українського селянства. Якщо досі шлюб дітей визначали батьки і влада їх була безмежною, то в цей період діти, що були через брак землі змушені йти на заробітки до міста чи інде, ставали економічно незалежними, що давало змогу не коритися батькам у виборі пари. Такі колізії (відмова від одного шлюбу на користь певного іншого) не бралися до уваги при доборі матеріалу. Розглянемо тексти, у яких дівчата відмовляються від шлюбу як інституції або ж відмовляються від певної пропозиції, ризикуючи лишитися незаміжною; оскільки в цьому випадку анулюється безумовна цінність шлюбу, він прийнятний лише у разі емоційної близькості пари.

У творах письменниць другої пол. XIX шлюб є важливим елементом сюжету. Навіть повість про емансипацію «Товаришки» Олени Пчілки завершується Любимим одруженням. Тому її ж твір «Рятуйте!» (1897) зображає відмову дівчини від шлюбу як відхід від правильного шляху, манівець, що веде до загибелі; і таким чином опосередковано закріплює патріархальне уявлення про шлюб як призначення жінки. Молода селянка Оріся вирушає на заробітки, щоб зібрати придане для шлюбу з коханим хлопцем. Але у чужому селі вона підпадає під вплив штундистів, зокрема переймає переконання у гріховності шлюбу. Тож після вінчання накладає на себе руки, щоб зберегти свою невинну душу.

Умовне семантичне поле твору формують дві підмножини: «норми» (якою є християнство, патріархальна традиція) та «аномальності» (сектантства, ламання встановленого порядку, фізична кваліть). Орісине випадіння з «норми» пояснюється не відкритістю до нового, допитливістю тощо, а навпаки – браком освіти і критичного мислення: вона повторює штундистські догми, не шукаючи їм підтвердження з власного досвіду. Харитина навчає її: «Шлюб! Вінець! Не все одно блуд!.. Ще противніше: вигадали ману та й раді – і себе, й інших манять; як нишком з ким

волочиться, то кажуть розпусниця, паплюга а як під кругом стільчика обведе, як замісто дівочого вінця насадять оту покрішку соромну у церкві, то вже можна привселюдно на розтління йти? Можна вже досхочу вдаватися у те паскудство, можна по скільки хотіти дітей водити на такий самий гріх та розпусту» [11, с. 276]. А вже у церкві Оріся бідкається: «Плакати навіть гріх тепер. Вона «злочинниця», зрадила свого спаса, зрадила господа! Для чого зраджує? Для грішної любові до того хлопця, Панька. І вона житиме з ним, як всі? У неї будуть діти. Од неї підуть скільки душ на такий самий гріх, на погібель» [11, с. 283].

М.Легкий назвав це оповідання «найтрагічнішим» у творчості Олени Пчілки [9, с. 488], але це трагізм не класичної естетики, де герої протистоять обставинам, що сильніші за них; це трагізм безглуздої жертви. Оріся пасивно спостерігала за приготуваннями до весілля, мовчазно «прогулювала» церкву, не намагаючись принаймні повідомити своїх близьких про свої погляди, не кажучи про повернення у общину сектантів, натомість знаходить сили, щоб накласти на себе руки. Так автор підкреслює, що подібна філософія не має майбутнього, а веде буквально до смерті. І у фінальній сцені Оріся не бачить очікуваного нею світла.

Таким чином, перший з оглянутих нами творів іманентно містить консервативну концепцію шлюбу і відмову від нього розуміє як аномалію, нерозумний і безглуздий вчинок. Цей текст вписує шлюб у контекст християнства, фіксує зв'язок між ним та патріархальністю. Апелювання до релігійної ідентичності, яка в той час була найбільш зрозумілою і однозначною, зберігало розуміння відмови від шлюбу у сфері колективного порядкування: відмова не сприймалася як персональний вибір, а ставала порушенням патріархальної колективної традиції.

Натомість дочка Олени Пчілки – Леся Українка зображає можливу відмову від шлюбу як персональний вибір, зумовлений любовними переживаннями. Мається на увазі незавершений твір «З людської намови» (1899). Героїня його вагається чи йти заміж за нелюба, чи чекати коханого з війська. Від багатьох інших історій нещасливих кохань і силуваних шлюбів цю відрізняє усвідомлення дівчиною власних можливостей діяти і готовність до втрат: «То таке «ніби», що за нього безчестя сплатиш, як не підеш. – То й сплачу, а таки не піду» [14, с. 365]. При цьому, відмова від запланованого шлюбу не гарантує одруження з коханим, тож може обернутися «сивою косою».

Своє сум'яття дівчина формулює у репліці: «От плачу, бо нема мені так, як мені треба» [14, с. 361], утверджуючи власне бачення свого життя. Конфлікт фрагменту внутрішній – батьки не силують Ярину, хоч і не розуміють, «як їй треба». А все ж тиск обов'язку, очікувань дівчина відчуває: «така матінка старейка, малінейка, худейка і має гризоту з такою дочкою...» [14, с. 362]. Вага відповідальності за свою долю є для неї завеликою, тому вона намагається розділити її з подругою, питаючи її поради. Можливо, назва твору «З людської намови» мала б вказувати на причину нещасливої долі: знімання з себе відповідальності за прийняті рішення.

Відмовляється від шлюбу як такого героїня Ольги Кобилянської Ганнуся («Valse Melancolique» 1898). Вже у двадцять з лишком років не сприймає шлюб як необхідність і не боїться незаміжності: «...най надходять на нас ті страшила, *якими лякають* (курсиви мої – С.Ж.) перед незамужністю, як – самотність, безпомічність, дивацтво і т.ін. Ми не будемо самотні. Не будемо смішні, не будемо, так сказати б, бідні. Будемо мати своє товариство, розуміється й мужчин, бо без мужчин – монотонно, і будемо собі жити по душі. Тоді *юрба переконається*, що незамужня жінка — то не предмет насміху й пожалування, лише істота, що розвинулася неподілено. Значить: не будемо, приміром, жінками чоловіків або матерями, лише самими жінками. Ти розумієш? Будемо людьми, що не пішли ані в жінки, ані в матері, а розвинулися так вповні... Я не кажу, що йду саме до того ідеалу... може бути, що й віддамся, не знаю, але коли не віддамся, то певно не буду застрашеною птахою, що мов *цілий світ просить о прощення*, що мужа не має... А ти?» [5, с. 525].

Цей багато цитований абзац свідчить про те, що О.Кобилянська розуміла сконструйованість розуміння незаміжності як вибракування, за якого жінка не може самореалізуватися, випадає з соціуму, відповідальності і здорового глузду. Курсивом акцентовано слова, що свідчать: страх жінки перед незаміжністю – не її власний, а накинута суспільством. Натомість героїня Кобилянської вважає відмову від шлюбу можливістю саморозвитку.

Важливою передумовою такої емансипації є фінансова незалежність, але також і специфіка фаху. Належність до світу мистецтва частково звільняє героїню від тиску патріархальних норм через традиційне ставлення до нього як асоціальної сфери, а також через актуалізацію романтичного концепту творчості як вільної діяльності.

Героїня повісті Олександрі Свекли «Надломлені серцем» (1930) Ірина також є письменницею за фахом, але її дії зумовлені марксистською ідеологією. Вона відмовляється від шлюбу з батьком майбутньої дитини, вважаючи цю інституцію засобом поневолення жінки: «Причини, братухо, треба шукати лише в законах власництва... Хіба бабка наша не казала своїй дочці: «Роби, доню, бо інак тебе ніхто заміж не візьме, а коли вийдеш заміж, то буде у тебе твій господар, дасть тобі теплий куток, а за це ти маєш коритися, як я корилася твоєму батькові?»» [12, с. 397]. Вона навіть порівнює шлюб із... проституцією: «Я, наприклад, проституцію розумію як своєрідну торгівлю, а коли так, то я не проститутка, бо до такої торгівлі не причетна. Скоріш можна сказати це про тих, що, цураючись торгівлі роздрібної, продають себе оптом на все життя. Цебто про ваших «законних» жінок» [12, с. 315]. Натомість героїня переконана, що заробляючи собі на хліб, здобуває «право задовольняти і свої фізіологічні потреби» [12, с. 316]. Її праця кореспондента оплачується так добре, що сотенний кавалерії сумнівається, що матиме коли такий оклад, як вона. З точки зору марксизму, Ірина не має причин бажати одруження, на чому вона власне і наполягає. Але з розвитком сюжету героїня робить просте відкриття: шлюб беруть не лише з економічних причин: зустрівши близьку по духу людину, Ірина у дикий спосіб позбувається дитини (зазнавши розчарування у своєму бажанні виховати її вільною від тягара минулого), щоб вийти заміж і дати вже іншій дитині повноцінне виховання. Таким чином акцент зміщується: економічні причини шлюбу виявляються менш важливими, ніж психологічні. При цьому головною стає світоглядна близькість подружжя, яка все ж не є самоцінною, бо мислиться гарантією виховання «нової» дитини: Ірина в жодному разі не згодна виховувати свою дитину у державному закладі, як про те писала О.Коллонтай. Тобто можна говорити про контамінацію консервативної і ліберальної моделі: союз самодостатніх особистостей заради виховання дітей.

Бажання давати життя новому поколінню, відмінному від теперішнього, керує і Даркою Попович («Повнолітні діти» (1939) Ірини Вільде), коли вона відмовляє нареченому. Щоправда, вона керується іншою ідеологією – націоналізмом: «Це слово... воно й поза політикою має свій змісл... наша молодь тепер з новим світоглядом. Є такі товариші з сильною волею... і тому, що я ніколи не зможу дорівняти їм, я хотіла б, щоб бодай мої діти зайшли туди, куди я не зайду... Це не такі

собі модні, шумні фрази, мамо... але я, на правду, цілим серцем, своєю волею хочу, щоб мої діти творили нову, сильну, шляхетну расу... Нове покоління... здорові, з добрими нервами, зрівноважені, щоб знали, чого хочуть. Інакші, як ви... інакші, як ми. Мені здається, що саме ми, моє покоління є чимсь переходовим, ніби кладкою між вами і тими „новими“, сильними, що прийдуть по нас. А тепер нехай мама скаже мені зовсім щиро: чи діти з Стефком могли б бути загартовані, з сильною волею? Чи мама розуміє мене?» [3, с. 458].

Т.Журженко розкрила зв'язок націоналізму і фемінізму на сучасному етапі, наголошуючи, що коріння цієї взаємодії значно глибші. Зокрема, вона посилається на М.Богачевську-Хом'як, на думку якої «націоналізм привабливий для жінок із двох причин: по-перше, тому що він ставить у центр уваги цінність сім'ї та материнства, а по-друге, тому що вшановує альтруїзм жінки – як матері і як національної героїні. Водночас було б неправильно, на думку Богачевської-Хом'як, зводити націоналізм до патріархату: демократичний націоналізм сприяє емансипації жінок, обіцяючи жінкам рівні права з чоловіками і пропонуючи їм можливість суспільної діяльності» [4, с.140]. Саме такий сплав феміністичної та націоналістичної проблематики спостерігаємо у повісті: Дарка активна учасниця руху української молоді за відстоювання власної ідентичності, і, як ми побачили з попереднього абзацу, політична активність визначає і її приватні бажання, коли потенціал народження дитини підкорено національній потребі. Але чи була Дарка щирою? Чи її зізнання не було пристойним камуфляжем чогось іншого?

Йдеться про те, що повість з наростанням проблематизує жіночу тілесність, яка спершу проявляється як материнство, подана як спільне для всієї живої природи: «Тепер уже знала зовсім певно, що хоче дитини. Лоно її розцвіло й чекало на запліднення, щоб видати з себе овоч так, як чекає на ту хвилину шипшина, як чекає кукла, щоб видати з себе метелика. В її бажанні не було нічого сором'язкого, нічого розпусного, нічого нечистого так, як нема цього в бажанні пільного дзвіночка завагітніти власним насінням» [3, с.419].

Але материнство «легалізується» лише у шлюбі, що Дарка засвоїла ще підлітком (у першій частині трилогії) і її роздуми про шлюб у дорослому віці позначені тим досвідом: «щезне лірика, замовкне цокотлива мораль, і „гріх“, яким страшили її, відколи почала розуміти що-небудь, стане обов'язком, а його наслідки благословенством» [3, с.436].

Суспільно прийнятний вияв жіночої тілесності - материнство проблематизується іншим її аспектом: заміжня подруга героїні, завагітнівши, зв'язується Дарці, що «ніколи-преніколи не хотіла б ще раз з іншим мужчиною переходити ту Голготу приниження і душевної муки, що її мусіла перейти як Сергієва жінка» [3, с.436]. Водночас, цікавою є Зоїна репліка, що дівчина до шлюбу не має статі, набуваючи її, ставши жінкою.

Очевидно, Дарка не погодилась би з таким твердженням, оскільки тонко дослухається свого тіла. Постерігши те, як опановує ним материнський інстинкт, вона довіряє йому, коли відкриває свою нечутливість до нареченого: «Він не знає і ніколи не дізнається про те, що у хвилині, коли він горів увесь, вона була холодна, трохи лише перестрашена і не відповіла йому ні одним своїм нервом. Ще гірше: ...вона вчула огиду від тих рук, відразу до нього цілого. Що це? Невже ж це перший альярм того здорового інстинкту, яким вона так чванилась перед Коком? Чи може її тіло відповіло б на те насильне нахабство кожному мужчине так, як відповіло Стефкові, своєму судженому, з яким за чотири місяці мала „ділити подружнє ложе“?» [3, с.435]. Саме ця тілесна нечутливість змушує Дарку сумніватися у слушності своєї згоди одружитися. Але ця причина суспільно неприйнятна, тому вона віднаходить політичну. У листі, який вона пише нареченому, вона оминає чіткого висловлювання: «Ми мусимо розійтися, бо ми не для себе. Це єдина причина та єдине моє оправдання перед Тобою: ми не для себе. Коли б ми хотіли впертись, пішли наперекір собі і зв'язали своє життя, то змарнували б його» [3, с.460]. Це «не для себе» можна трактувати у найрізноманітніший спосіб. Тож, видається, текст демонструє нам не тільки, як ідеологія експлуатує жінок, але і як жінки експлуатують ідеологію.

Висновки. Еволюції мотиву відмови від шлюбу у жіночих текстах можемо простежити два етапи: на першому (до 1914 року – визначаючи період, покликаємось на Л.Томчук) авторки відходять від консервативної концепції шлюбу заради ліберальної; на другому – відбувається контамінація обох підходів, пошук оптимальної моделі шлюбу. Так у прозі Олени Пчілки відмову від шлюбу втілено в аномальний, нерозумний і безглуздий вчинок, який порушив патріархальну колективну традицію. У творчості письменниць наступного покоління (Лесі Українки та О.Кобилянської) відмова від шлюбу утверджується як персональний вибір. У їхніх творах, посталих під впливом фемінізму, незаміжність утверджується як можливість само-

розвитку, а пов'язані з нею негативи пояснюються суспільним тиском.

Подальші твори зафіксували, як емансипаційні тенденції були інкорпоровані в ідеологію. Письменниці-марксистки (напр. О.Свекла) пропагували відмову від шлюбу на економічних чи

традиційних засадах, але глорифікували союз психологічно близьких людей, який покликаний дати повноцінне виховання дитині. Контамінація консервативної та ліберальної моделі осмислення шлюбу простежується і в творчості національно ангажованих письменниць, зокрема І.Вільде.

Список літератури:

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ, 2003. 320 с.
2. Бовуар С. Друга стать. Київ, 1995. Т.2. 392 с.
3. Вільде І. Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти. Дрогобич, 2009. 472с.
4. Журженко Т. "Небезпечні зв'язки": націоналізм і фемінізм в Україні *Україна. Процеси націотворення*. Київ, 2011. С.137–153.
5. Кобилянська О. Valse Melancolique. *Повісті. Оповідання. Новели*. Київ, 1988. С. 523-556.
6. Коллонтай А. Семья и коммунистическое государство. Москва-Петроград, 1918. 24 с.
7. Коннел Р. На захист маскулінності. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/connell.htm> (дата звернення 01.12.2019).
8. Крупка М. Емансипаційні тенденції в українській жіночій прозі кінця XIX – початку XX століть: автореф. дис.... кандидата філол. наук: 10.01.01. Київ, 2004. 24 с.
9. Легкий М. Художня проза Олени Пчілки (історико-літературний шкід). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. Вип. 21. С.483 – 491.
10. Откович К. Ілюзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму. Київ, 2010. 210 с.
11. Пчілка О. Рятуйте! *Твори*. Київ, 1988. 583 с.
12. Свекла О. Надломлені серцем *Моя кар'єра. Жіноча проза 20-х років*. Київ, 2017. С. 313–464.
13. Томчук Л. Феномен жіночого письменства в українській літературі кінця XIX та початку XX ст.: автореф. дис... доктора філол. наук: 10.01.01. Київ, 2011. 36 с.
14. Українка Л. З людської намови *З людської намови: Проза*. Київ, 2015. С.361–367.

Zhygun S. V. REJECTION OF MARRIAGE IN WOMEN'S TEXTS OF THE LATE 19TH – THE FIRST HALF OF 20TH CENTURIES

The article deals with the attempt to reconstruct one aspect of women's experience that is marriage rejection. Indeed, the representation of women in literature is to a large extent a means of socializing and normalizing women's behavior. Marriage focuses on three aspects of R. Connell's gender model: a) power, b) production, c) emotional load, and has been criticized by theorists of feminism. However, Ukrainian literary criticism examines the subject of women's topic based on motives of creativity, education, etc. Therefore, the aim of the study is to consider the motive for rejecting marriage in the women's texts of Ukrainian literature as one that shows women's experience, and one that means the adoption of the ideas of female emancipation by Ukrainian society. Feminist studies, combined with literary anthropology, have become the research methodology.

The evolution of women's attitudes to marriage rejection has been traced as a result of the study. In Olena Pchilka's prose, it is embodied in an anomalous, unreasonable and absurd act, placing marriage into the context of Christianity, fixing the connection between it and patriarchal character. The marriage rejection was thus a violation of the patriarchal collective tradition. And marriage rejection is affirmed as a personal choice in the works of the next generation writers (Lesya Ukrainka and O. Kobylanska), Unmarried life is asserted as an opportunity for self-development, and the negatives associated with it are explained by social pressure in their works influenced by feminism. Further works demonstrated how emancipation tendencies were incorporated into ideology. Marxist writers (for example, O. Svekla) propagated the rejection of marriage on economic or traditional principles, but glorified the union of psychologically close people. Nationalism also influenced women's choice, appealing to the need to grow a strong generation, but I. Vilde's work demonstrates not only how ideology exploits women, but also how women exploit ideology. The practical significance of the study lies in the fact that its results will contribute to the modern task of equalizing gender roles, taking into account national experience.

Key words: feminism, marriage, unmarried life, Marxism, nationalism.